

Az átányi fiatalok megélhetési lehetőségei

The livelihood opportunities of young people in Átány

Nagy Alexa

*PhD-hallgató – Debreceni Egyetem,
Humán Tudományok Doktori Iskola, Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program
PhD student – University of Debrecen,
Doctoral School of Humanities, Doctoral Program of Sociology and Social Policy*

Absztrakt

Átány az ország hátrányos helyzetű községei közé tartozik, ahol jellemző az alacsony iskolai végzettség, a magas gyermekszám és az előnytelen munkaerőpiaci pozíció. Kutatásom során arra a kérdésre kerestem a választ, hogy az átányi fiatalok milyen élethelyzettel rendelkeznek és milyen lehetőségeik vannak helyben a megélhetésre. Kutatásomat legfőképp kérdőíves adatfelvétellel végeztem, de a helyi ellátórendszer képviselőivel és a polgármesterrel készített spontán interjúim is hozzájárulnak az eredmények árnyalásához. A tanulmányban először szakirodalmi feldolgozást végzek, majd rátérek a településen élő fiatalok státuszának bemutatására, a megélhetési lehetőségeikre, végül a helyi intézményes problémamegoldásra. Az eredmények alapján elmondható, hogy Átányban jellemző az alacsony életszínvonal, az anyagi bizonytalanság és a településen az önkormányzat a fő foglalkoztató a közfoglalkoztatáson keresztül.

Abstract

Átány is one of the country's most disadvantaged villages where low educational level, high number of children and unfavourable labour market positions are present. In my research, I aimed to discover the living condition of young people in Átány and their opportunities to earn a living locally. My research was conducted mainly through questionnaire surveys, but my spontaneous interviews with representatives of the local care system and the mayor also help to shed light on the results. In this study, I first review the literature, then I turn to the status of young people in the municipality, their livelihoods and finally to local institutional problem-solving. The results show that Átány is characterised by low living standards, financial insecurity and that the local government is the main provider of employment through public employment.

Bevezetés

Átány az ország egyik leghátrányosabb helyzetű régiójában helyezkedik el. Mivel a faluban nagy számmal vannak jelen olyan fiatalok, akiknek életszínvonala alacsony, érdemes jobban megvizsgálni az élethelyzetüket. Kutatásom célja tehát az Átányban élő fiatalok megélhetési lehetőségeinek vizsgálata. Elemzésemben először a teljesség igénye nélkül bemutatom a legfőbb szakirodalmi előzményeket, majd az átányi fiatalokat két változó szempontjából vizsgálom: a legmagasabb iskolai végzettség és a fő tevékenység. Ezután pedig rátérek a munkalehetőségek és az anyagi helyzet részletes elemzésére, hogy megtudjam, a fiatalok hogyan látják saját és falujuk

helyzetét, az ott lévő lehetőségeket. Végül pedig a faluban működő intézményes problémamegoldást mutatom be, mellyel árnyalom a kérdőíves adatfelvétel eredményeit.

Anyag és módszer

Elemzésem a 2022 nyarán Átányban felvett kérdőív adatbázisa alapján készült. A teljes mintát szűkítettem, hogy valóban a fiatalok kerüljenek bele a vizsgálatba. A kutatás nehézségét adta, hogy a válaszadók nagy része az idősebb korosztályból való volt és a fiatalok kevesen képviselték magukat közöttük. A mintámba kerülő fiatal válaszadók felső korhatárát így 40 évnél húztam meg. Egyrészt azért, mert az ebbe a csoportba tartozók többnyire fiatalnak tekinthetők, másrészt pedig ez a felső korhatár kellő elemszámot biztosított az elemzéshez. Az általam elemzett mintába így 23 válaszadó került be. Az adatforrás elemzése során főként általános megoszlásokat és egyszerű átlagokat számoltam. Az eredmények szemléltetésére adatvizualizáció segítségével diagramokat készítettem, amelyeket jelen tanulmányban részletesen elemzek.

A kérdőíves módszeren kívül spontán és félig strukturált interjúkat készítettem a polgármesterrel, a településen működő Jelenlét Pont vezetőjével, a tankerületi fenntartású általános iskola gyógypedagógusával, a tanoda egyik munkatársával és a Gondozási Központ munkatársával. Ezen interjúk célja az intézményi oldal megismerése és a helyi ellátórendszer hátránykompenzálásának felderítése.

A fiatalok dilemmái az ifjúságkutatások tükrében

Mivel kutatásom fő alanyai a fiatalok, ezt a fejezetet a hazai fiatalok helyzetének elemzésével kezdem, melyben először bemutatom az ifjúságkutatások fő tanulságait, különös tekintettel a vidéki ifjúságra és a boldogulási lehetőségekre.

Nem pusztán sztereotípiá, hanem a kutatások is azt mutatják, hogy a fiatalok később vállalnak családot és sok folyamat az életükben később következik be, mint az előző generációknál (Fazekas-Nagy-Monostori 2016), különösen igaz ez a magasabb iskolai végzettségűekre (Domonkos et al 2021). Az ifjúságkutatások ugyanis rámutattak, hogy a mai fiatalok önállósodása, a szülőkről való leszakadása gyakran később történik meg, melyben az első mérföldkő a tanulmányok abszolválása, amely az önálló egzisztencia megteremtésének első lépése. Nem garantált azonban, hogy ha egy fiatal munkát szerez, az máris önálló, a szülőktől független egzisztenciát jelent (Fazekas-Nagy-Monostori 2016).

A fiatalok nem tartják kielégítőnek a jövőbeli kilátásokat, a munkavállalási lehetőségeket és az anyagi helyzetüket sem, sőt sokan élnek meg anyagi nehézségeket a mindennapokban. Az ifjúságkutatások ezen kívül rámutatnak arra, hogy a fiatalok jelentős problémának látják a céltalanságot, kilátástalan jövőképet és a bizonytalanságot köreikben, de szorosan követik ezeket az anyagi nehézségek, majd az alkohol és -drogfogyasztás.

A problémaérzékelés differenciált, ha regionális bontásban nézzük. A kilátástalanságot inkább a Dél-alföldi, valamint a Nyugat – és Dél-dunántúli régió válaszadói jelölték meg, míg az anyagi gondokat inkább az észak-magyarországi fiatalok látták az ifjúság problémájaként, csakúgy, mint a munkanélküliséget. Érdekes, hogy a függetlenedést itt és a Dél-dunántúli régióban érzelték legkevésbé nehézségként.

Ha a településtípust vizsgáljuk, még árnyaltabb képet kapunk, ugyanis akik falvakban éltek, kevésbé mondták problémának a kilátástalanságot, mint aki vidéki nagyvárosban élt. Ennek elle-

nére az anyagi gondok és a munkanélküliség náluk jelent meg a fiatalság legégetőbb akadályaként, ugyanígy az alkohol – és drogfogyasztás is a községekben és a kisvárosokban szerepelt legmagasabb arányban nehézségként.

Iskolai végzettség szerint is differenciálhatunk. A kilátástalanságot inkább a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező fiatalok tartják a legnagyobb problémának, míg az anyagi gondokat és a drog- és alkoholfogyasztást inkább az alacsonyabb iskolai végzettségűek (Fazekas-Nagy-Monostori 2016).

Az iskolai végzettséget tovább boncolgatva a 2020-as adatok alapján az is elmondható a fiatalokról, hogy a szülőknek továbbra is nagy hatása van gyermekeik képzettségi szintjére. Tehát minél magasabb a szülő iskolai végzettsége, annál nagyobb valószínűséggel lesz gyermekének is az. A Covid-19 járvány egyik legnagyobb hatása a fiatalokra, hogy köreikben is nőtt a bizonytalanság érzése és a kiszámíthatatlan jövő problémaként való észlelése. 2020-ban szintén domináns volt köreikben a szegénység problémája és a céltalanság hátrébb szorult, amely valószínűleg a nagyfokú bizonytalanságérzésnek köszönhető. A drog és – alkoholfogyasztás továbbra is gondként jelenik meg, azonban a járvány következtében a baráti társaságok és közösségek hiánya nagyobb nehézségként jelentkezett. Anyagi helyzetüket a 2016-os állapothoz képest jobbnak gondolták, de településtípus szerinti különbségek itt is mutatkoztak, hiszen a községekben élők így is nagyobb eséllyel küzdenek anyagi gondokkal, ahogy az alacsonyabb iskolai végzettségűek is (Domonkos et al. 2021).

A hátrányos helyzetű, falun élő fiatalok lehetőségeit meghatározó tényezők

A falusi, immobil fiatalokat vizsgálva Huszti (2019) megállapította, hogy a fiatalok immobilitásának szubjektív és racionálisabb okai egyaránt vannak. Előbbihez tartozik a család megtartó ereje, emberi kapcsolataik, a településhez fűződő pozitív érzelmek. Utóbbinál már szerepelnek az anyagi okok úgy, mint a munkabér hiánya, a munkanélküliség vagy a helyben lévő ingatlan. Az immobilitásban nagy visszahúzó ereje van a helyi kapcsolatoknak, melyek főleg viszonyossági alapokon működnek. Ezzel szemben pedig a falun kívüli kapcsolatok nincsenek hatással a mobilitási szándéokra.

Czibere (2019) az olyan alacsony státuszú fiatalok immobilitását vizsgálta, akik szüleikhez képest nem státuszváltók és legalább két generáció óta a faluban laknak. Rájuk inkább jellemző a korai felnőtté válás, az önállósodás, mint magasabb státuszú társaikra, igaz az alacsony iskolai végzettségük szűkösebb lehetőségeket biztosít nekik. Többnyire alkalmi munkából, közmunkából élnek, vagy munkanélküliek, szegénységben, mélyszegénységben élnek. Szubjektív státuszhelyzetükre viszont jellemző, hogy mivel a hátrányos helyzetű falvakban hasonló státuszú családok vannak körülöttük, velük érintkeznek, nem érzik magukat kirekesztettnek, inkább beletörődnek helyzetükbe, átlagos vagy kissé rosszabb élethelyzetűnek értékelik magukat. Rossz anyagi helyzetükön kívül szűkös kapcsolati hálóval rendelkeznek, és a zárt családi kapcsolataik a mobilitásuknak gátat szabhatnak. Másik erős ok még az odaszületés, hiszen a falu otthonként biztonságot nyújt. Alapvetően a fent felsorolt tényezők összessége adja immobilitásuk okát, azonban az is megállapítható, hogy ezek miatt fel sem merül köreikben az elvándorlás és a státuszváltás lehetősége.

A munkavállalási lehetőségeiket nézve az utóbbi években a kedvező elhelyezkedésű települések vonzáskörzetében fellendülés látható (Csoba 2019). Azonban azon településeken, amelyek 40 kilométernél távolabb esnek az említett településektől, valamint városhiányos térségekben ez a fellendülés kevésbé figyelhető meg, a napi bejárás nem érvényesíthető. A külföldi munkavállalás

lás megjelenik az életükben, mint lehetőség, megoldás az anyagi nehézségekre (Vida 2016), azonban sokszor kudarcba fullad, mert az idegen kultúra, a biztonságérzet hiánya, a megszokott környezetből való kiválás gátat szab ezen próbálkozásoknak. Csoba (2019) ezen fiatalok pályaválasztását és iskolai életútját vizsgálva azt találta, hogy sok esetben a szülők nem tudják anyagilag megengedni, hogy a gyermekük hosszú ideig részt vegyen az oktatásban és sokszor erre való motivációjuk sincs, így szakmájuk csak kevés esetben tudatos választás eredménye. Ezen felül pedig iskolai karrierjükben, így életükben is döntő állomás a 16. életév betöltése, hiszen tankötelezettségük eddig tart. A középiskolai választás különösen fontos esetükben, hiszen az iskoláknak a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődésében nagy szerepe van (Gyukits et al 2015). Karlovitz (2017) is hasonló eredményekről számol be. Arra jutott, hogy ezen fiataloknál egy rossz döntés, választás esetén a pályakorrekció sokkal nehezebb. Ekkor előfordul, hogy nem folytatják tanulmányaikat, mert inkább elhelyezkednek a munkaerőpiacon, ugyanis a családnak szükség van egy újabb keresetre, vagy éppen ugyan nem tudatosan, de családot alapítanak (Karlovitz 2017, Czibere–Molnár 2016).

A szabad iskolaválasztás egyik súlyos következménye, hogy egy hátrányos helyzetű fiatalnak nincsen sok lehetősége az iskola megválasztására, leginkább csak a legközelebbi iskoláig jut, míg jobb helyzetben lévő társainak van lehetősége távolabb eső, esetleg erősebb iskolába járni (Radó 2018). Ez pedig azért lényeges, mert kihat a későbbi iskolai életútra és a munkaerőpiaci lehetőségekre is, hiszen a jó anyagi helyzetű, nagyobb befolyással rendelkező, magas iskolai végzettségű szülők gyermekének könnyebb dolga van mind az adott végzettség megszerzése, mind az álláskeresés terén (Fejes-Szűcs 2018).

Intézményes problémakezelés

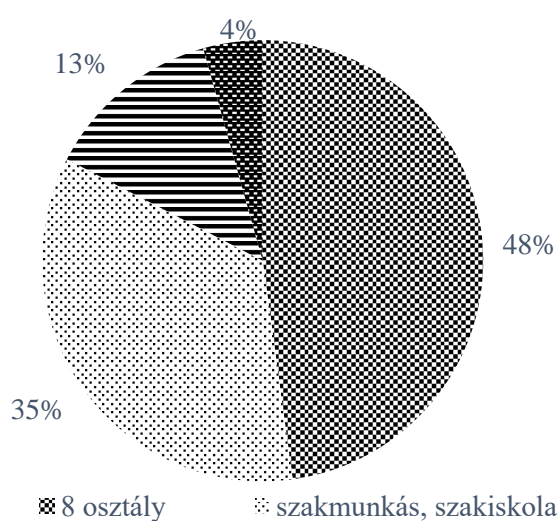
2010 után a magyar társadalompolitikában mintegy szemléletváltás történt. A szociális védelem biztosítása, a kirekesztés elleni küzdelem ezen felfogás alapján már nem lényeges eleme a szociálpolitikának, inkább az ezen értékekről való lemondás figyelhető meg. A döntéshozatali fórumokon az alsóbb társadalmi réteg szinte képtelen képviselni érdekeit, melynek okai közé az erre szolgáló felületek leépítése és a túlzott központosítás tartozik. Az új berendezkedési és újraelosztási forma egyrészt növeli az egyenlőtlenségeket és mélyíti a szegénységet. Másrészt pedig növeli a társadalmi távolságot az érdekesnek és az érdemtelennek tartott csoportok között, a szolidaritás hiányát kialakítva és elidegenítve őket egymástól (Szikra 2018).

Egyes nézetek szerint az állami intézmények képtelenek segítő, integrációs funkciójukat betölteni. A reintegrációs kezdeményezések elbuknak vagy nem is léteznek, valamint a közszolgáltatásokra szánt források folyamatosan csökkennek. Ezen felül pedig a szolgáltatások minősége is eltérő a különböző területek között, ahogyan arról már korábban is szó volt. A túlzott centralizáció következtében az önkormányzatok mozgástere leszűkült, melynek következményeként a helyi igényekre nem tudnak megfelelő hatékonysággal reagálni, mivel nagyban függnek a központi hatalomtól. Ezen területeken a helyi társadalom tagjai nem tudnak kitörni helyzetükből. Erős, aránytalan függőségi viszonyban állnak a helyi állami és gazdasági aktorokkal (Nagy et al. 2015).

A túlzott centralizáció és ennek következtében a jelentős forrásmegvonások és a helyi adóbevételek hiánya miatt a helyi önkormányzatok nem rendelkeznek elég forrással a fejlesztések és a színvonalas ellátások nyújtásához sem. Az egyenlőtlenségek növelése mellett a fenntartók a szolgáltatások minősége és hatékonysága helyett egyre inkább a finanszírozhatóságra koncentrálnak. A vidéki, gyenge fejlettségű, periférikus terekben az alapvető szolgáltatások elérhetetlensége dominál, legyen az állami, piaci vagy egyéb szervezet által működtetett szolgáltatás (Nagy 2019).

Egy, a gyermekjóléti szolgáltatásokat a segítő szakemberek szempontjából vizsgáló tanulmány is megállapította, hogy a települési lejtő a gyermekjólét területén is jelen van. Meghatároznak még ezen kívül egy elmaradottsági lejtőt, amely a legszegényebb és a kevésbé szegény települések különbségeit jelzi. A segítő szakemberek szempontjából a mindennapi munkavégzés során kiütőköznnek mindazok a visszasságok, amelyek a területi és fejlettségi egyenlőtlenségekből fakadnak. A cikk számos gyermekjóléti szolgáltatás elérhetőségét veszi sorra. Legfőbb tanulsága, hogy az ellátórendszerben dolgozók túlterheltek és a legnagyobb kihívást az jelenti, hogy pont azokon a területeken a legkevésbé elérhetőek ezek a jóléti szolgáltatások, ahol a legnagyobb szükség lenne rájuk és ahol a legtöbb komplex probléma összpontosul (Husz–Kopasz–Rácz 2020).

A megkérdezett fiatalok státusza

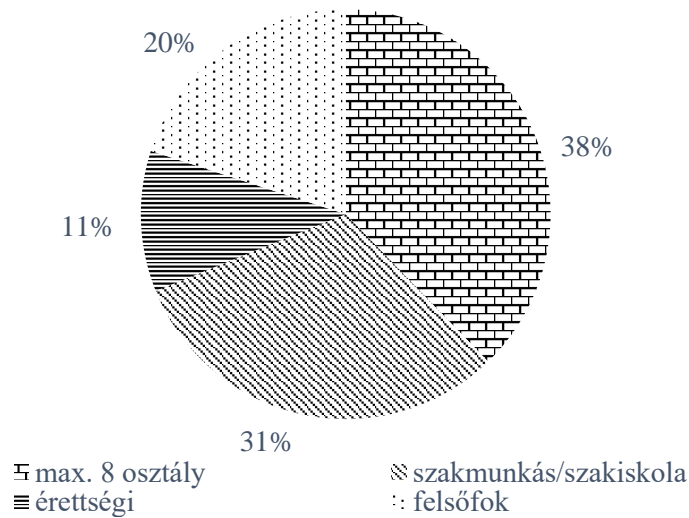
1. ábra. Az átányi fiatalok iskolai végzettsége

Forrás: a 2022-es faluszemináriumi kutatás háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérése alapján saját szerkesztés

Az átányi fiatalok munkaerőpiaci vizsgálatához elengedhetetlen az iskolai végzettségük vizsgálata. Az 1. ábrán jól látható, hogy a megkérdezett fiatalok 48 százalékának a legmagasabb iskolai végzettsége a nyolc osztály, míg 35 százalékuknak szakmunkás, szakiskolai végzettsége van. A felsőfokú végzettséggel (13%) és az érettségivel rendelkezők (4%) viszonylag kevesen vannak. Ha ezt összehasonlítjuk a 40 évesnél idősebbek iskolai végzettségével a településen, azt láthatjuk, hogy náluk is inkább az alap és középszintű végzettség dominál, viszont a megoszlás sokkal egyenletesebb, hiszen a megkérdezettek 38 százaléka rendelkezik maximum 8 osztállyal, míg a szakmunkás/szakiskolát végzettek 31 százaléka képviselteti magát a korosztályból. Az érettségivel (11%) és a felsőfokú (20%) képzettséggel rendelkezők arányának eloszlása is hasonló a fiatalabb korosztályéhoz (1. ábra).

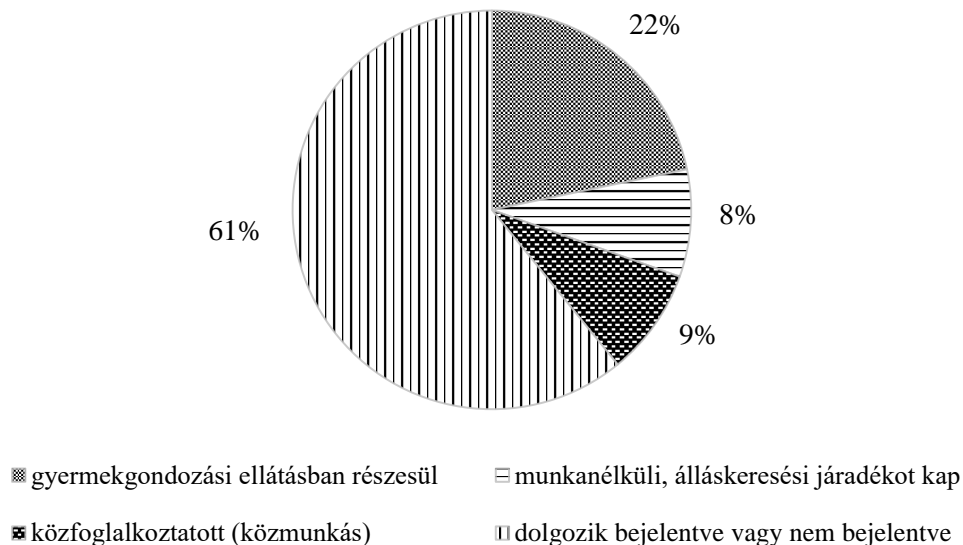
Ha azon fiatalok egyéb jellemzőit vizsgáljuk, akik maximum 8 általános végzettséggel rendelkeznek, kiderül, hogy többségében cigány származású fiatalokról van szó, akik minimum hárman laknak egy háztartásban, van köztük közfoglalkoztatott, gyermekgondozási ellátásban részesülő és van, aki dolgozik bejelentve vagy nem bejelentve. Ha a szakmunkás/szakiskola végzettséggel rendelkező fiatalokat nézzük, szintén minimum három gyermekük van, többségük pedig bejelentett vagy nem bejelentett, kétkezi munkát végez. Ezzel szemben azon fiatalok, akik érettségivel

vagy felsőfokú végzettséggel rendelkeznek, maximum egy gyermekük van és többségében iskolai végzettségüknek megfelelő, magas státuszú munkát végeznek (2. ábra).

2. ábra. A megkérdezett, 40 évesnél idősebb korosztály iskolai végzettsége

Forrás: a 2022-es faluszemináriumi kutatás háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérése alapján saját szerkesztés

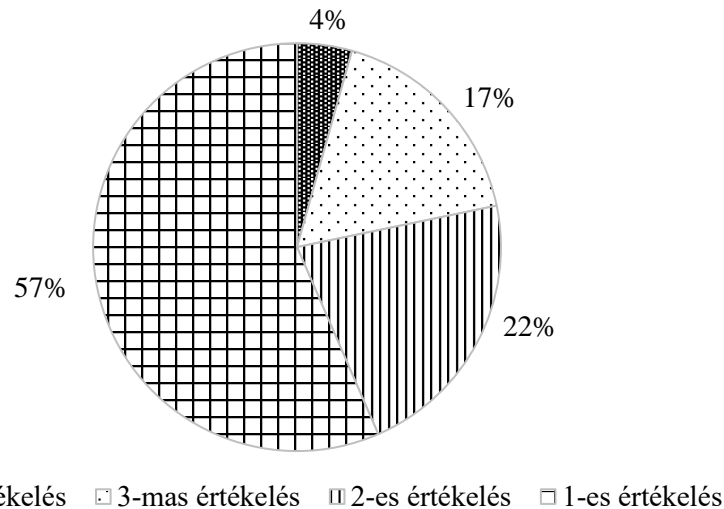
3. ábra. A megkérdezett fiatalok fő tevékenysége

Forrás: a 2022-es faluszemináriumi kutatás háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérése alapján saját szerkesztés

Fő tevékenységüket vizsgálva kiderül, hogy a fiatalok legtöbbször (61%) rendszeresen dolgozik bejelentve vagy nem bejelentve. 9 százalékuk közfoglalkoztatottként dolgozik, míg 22 százalékuk valamilyen gyermekgondozási ellátásban részesül, 8 százalékuk pedig munkanélküli, de álláskeresési járadékot kap. Ha megvizsgáljuk a rendszeres munka jellegét, akkor láthatjuk, hogy ez többnyire fizikai munkát jelent, úgy, mint az építőiparban és gyárakban történő foglalkoztatás (3. ábra).

Az átányi fiatalok megélhetési lehetőségei

Az általunk megkérdezett átányi fiatalok legtöbbje bejelentve vagy bejelentés nélkül, de dolgozik, mégis fontosnak tartom megvizsgálni, hogy milyennek látják a településen, esetleg annak környékén a megélhetési lehetőségeket, valamint saját helyzetüket hogyan ítélik meg.

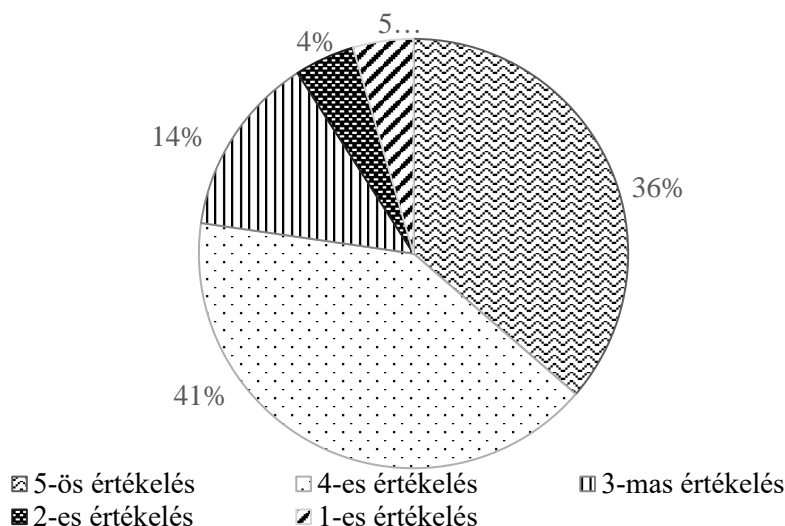

4. ábra. „Átányon könnyű jól fizető munkát találni” állítás értékelése (1-től 5-ig terjedő skálán)

Forrás: a 2022-es faluszemináriumi kutatás háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérése alapján saját szerkesztés

Ha a 4. diagramot szemléljük, kiderül, hogy a megkérdezett fiatalok szerint a faluban nehéz munkát találni. Beszédesebb eredmény, hogy ötös értékelést egyik fiatal megkérdezett sem adott a munkalehetőségekre vonatkozó kérdésre, míg négyes értékelést is csak a megkérdezettek négy százaléka. Hármast a megkérdezettek 17 százaléka adott, míg kettest 22 százalékuk. A megkérdezettek több, mint fele (57%) azonban egyáltalán nem ért egyet azzal az állítással, miszerint Átányon könnyű jól fizető munkát találni. Ezek alapján megállapítható, hogy a helyi fiatalok szerint Átányban nehéz jól fizető állást találni, többnyire nincs erre lehetőség és más településen kénytelenek munkát vállalni. Ezt bizonyítja, hogy azok, akik azt a választ adták, hogy rendszeresen dolgoznak, többnyire nem Átányon teszik azt, hanem ingázni kényszerülnek.

A településen készített interjúkból kiderült, hogy a településen az önkormányzat a legnagyobb foglalkoztató, hiszen a településen több fajta közmunkaprogram működik (további részletek Ritter–Erdélyi 2023. tanulmányában). Érdekes tehát megnézni, hogy a válaszadók hogyan értékelik a programot. A várakozásokkal ellentétben mintánkban elenyésző számban vannak a közfoglalkoztatottak. A megkérdezett fiatal korosztályból két fő a közfoglalkoztatott, így a közmunka értékelésére is inkább külső szemlélőként tekintettek (5. ábra).

5. ábra. A közmunka értékelése (1-től 5-ig terjedő skálán)

Forrás: a 2022-es faluszemináriumi kutatás háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérése alapján saját szerkesztés

Az 5. ábráról kiderül, hogy a közmunkát a fiatalok 36 százaléka értékelte ötösre, 41 százaléuk pedig négyes értékelést adott neki, tehát a megkérdezett fiatalok többségében pozitív kép él a közmunkáról. 14 százaléuk adott rá hármast, míg pusztán 4 és 5 százaléuk adott rá kettes és egyes értékelést. Az értékeléshez hozzáfűzték, hogy jó, hogy elérhető a közfoglalkoztatás a településen, mert hasznos és legalább van lehetőség a munkavégzésre, azonban az ezzel kapható jövedelem kevés, valamint néhányan kifejezték, hogy a közmunkások „nem sok felmutathatót csinálnak”.

1. táblázat. A megélhetési lehetőségek és a helyi szociális gondoskodás értékelése (1-től 5-ig terjedő skálán)

	Átlag	Módusz	Szórás
Megélhetési lehetőségek helyben	2,57	3	1,08
Megélhetési lehetőségek a térségben	3,52	4	1,41
Helyi szociális gondoskodás	3,57	4	1,44

Forrás: a 2022-es faluszemináriumi kutatás háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérése alapján saját szerkesztés

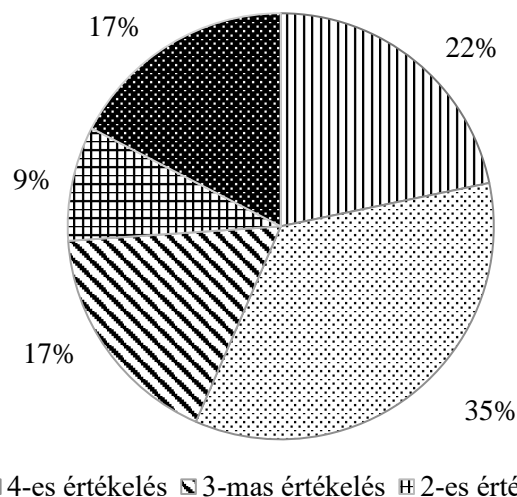
Ha boldogulásról, és lehetőségekről beszélünk, elengedhetetlennek tartom megvizsgálni azt, hogy a fiatalok hogyan látják saját lehetőségeiket. Az 1. táblázatból kiolvashatjuk, hogy a megkérdezett fiatalok a helyben lévő megélhetési lehetőségekkel átlagosan inkább elégedetlenek és hogy a legtöbben semlegesen nyilatkoztak erről. A térségben lévő megélhetési lehetőségekről már egy fokkal pozitívabb képet kapunk, hiszen átlagban 3,52-es értékelést kaptak és a leggyakrabban a négyes volt. Ez az eredmény összhangban van a fő tevékenység vizsgálatával is,

ahol megállapításra került, hogy a munkavállaló fiatalok legtöbbje más, környező településen végzi munkáját.

A szakirodalmi feldolgozásban említettem, hogy a közszolgáltatások, a szociálpolitika intézményei és így a szociális gondoskodás kulcsfontosságú szerepet játszanak a falvakban. A helyi szociális gondoskodást a megkérdezett fiatalok átlagosan 3,57-re értékelték és a leggyakoribb a 4-es értékelés volt, tehát elmondható, hogy többnyire elégedettek vele. Azok, akik elégedetlenséget fejeztek ki, azt nyilatkozták, hogy lehetne jobb is a gondoskodás, több, nagyobb összegű pénzbeli ellátás lehetne, illetve, hogy a leghátrányosabb helyzetűek diszkriminálva vannak.

A fiatal családok szubjektív anyagi helyzetére is érdemes egy pillantást vetni, ha a megélhetésüket és a faluban való boldogulásukat szeretnénk vizsgálni.

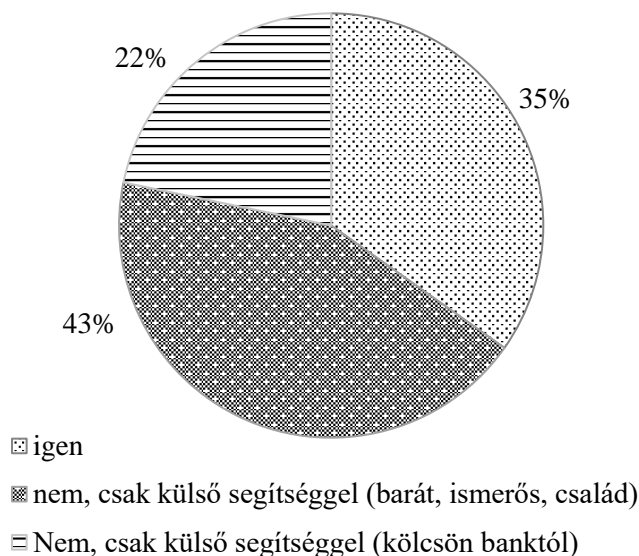
■ 5-ös értékelés ■ 4-es értékelés ■ 3-mas értékelés ■ 2-es értékelés ■ 1-es értékelés

6. ábra. „Teljes mértékben ki tud jönni családom a rendelkezésre álló jövedelemből” állítás értékelése (1-től 5-ig terjedő skálán)

Forrás: a 2022-es faluszemináriumi kutatás háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérése alapján saját szerkesztés

Mint azt már a korábbiakban tárgyaltuk, a megkérdezett fiatalok többsége fizikai munkával keresi kenyerét, amit nem Átányban végez. Azzal az állítással, hogy ki tud jönni a családjuk a rendelkezésre álló jövedelemből 22 százalékuk teljes mértékben egyetértett, míg 35 százalékuk többnyire értett egyet és 17 százalékuk hármassal értékelést adott, vagyis egyet is ért, meg nem is. Azok, akik nem értettek egyet, viszonylag kevesen vannak, 9 és 17 százalék. Megállapítható tehát, hogy a megkérdezett átányi fiatalok családjának legtöbbször nagyjából ki tud jönni a rendelkezésre álló jövedelemből. Tovább vizsgálva az alacsony értékelést adók szocio-demográfiai jellemzőit, kiderül, hogy főként cigány származásúak és többnyire nyolc általános végzettséggel rendelkeznek. Többségük dolgozik, azonban mivel soktagú a család (3-5), és nincs másik kereső tevékenységet végző a családban vagy ha van is, a keresete alacsony, elképzelhető, hogy nem elég a rendelkezésre álló jövedelem. Azonban, ha azokat vizsgáljuk, akik négyes, ötös értékelést adtak, nem térnek el sokban, többségük dolgozik és két alanyt kivéve nem is feltétlen magasabb státuszú, értelmiségi munkát végeznek, a család másik kenyérkeresője viszont dolgozik, alacsony vagy nem alacsony presztízsű, illetve jövedelmű, rendszeres munkát. Ezen eredmények alapján tehát megállapítható, hogy ahol két rendszeres kenyérkereső van a családban, jobban ki tudnak jönni a jövedelmükből, mint az egykeresős háztartásokban (6. ábra).

Az anyagi helyzet vizsgálatakor nemcsak azt érdemes vizsgálni, hogy a család kijön-e a jövedelméből, hanem hogy tudnak-e félretenni. A megkérdezett fiatalok többsége (52 %) nem tud félretenni, de sokan vannak azok is, akik tudnak (48%), így az eltérés nem mondható jelentősnek a két csoport között.

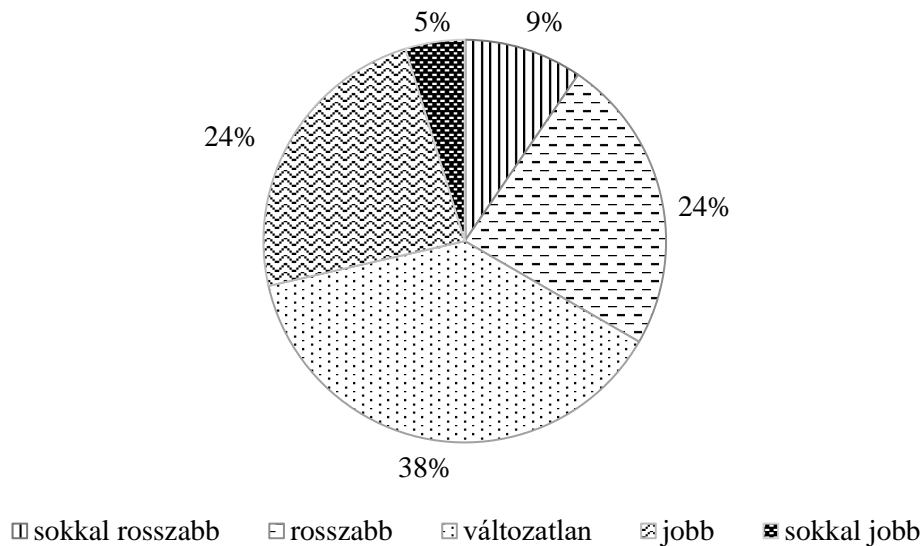

7. ábra. Ha egy váratlan, nagyobb összegű kiadás merülne fel a család életében, tudná-e azt önerőből kezelni?

Forrás: a 2022-es faluszemináriumi kutatás háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérése alapján saját szerkesztés

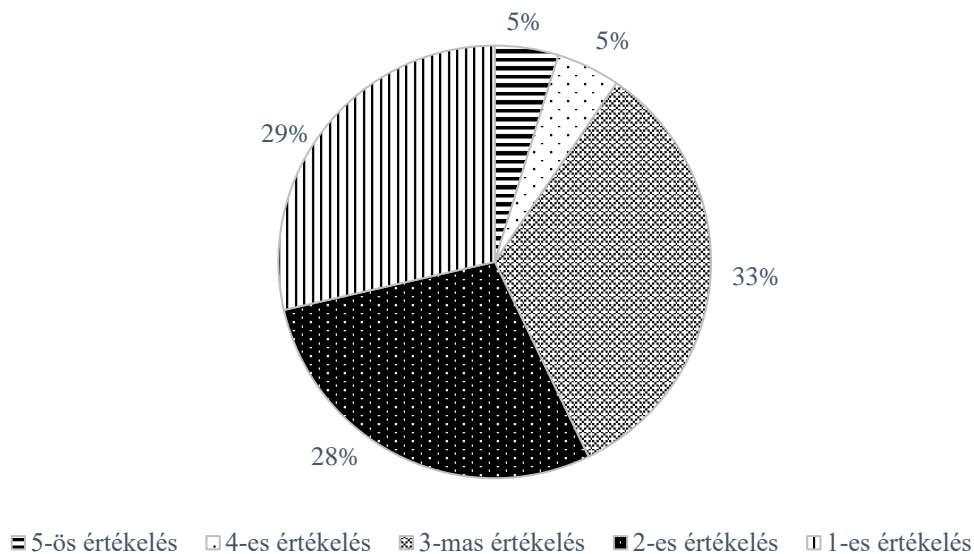
Áttérve viszont arra a kérdésre, hogy tudna-e a családi kassza egy váratlan, nagyobb összegű kiadást fedezni, már sokkal árnyaltabb eredményt kapunk. Hiszen lehet, hogy valaki tud félretenni, azonban nem biztos, hogy ez akkora összeg, ami egy váratlan, nagyobb összegű kiadás kezelésére elegendő. A válaszadók 35 százaléka tudna kezelni egy váratlan, nagyobb összegű kiadást, míg 43 százalékuk önállóan nem, csak barát, ismerős, vagy távolabbi családtagok segítségével és 22 százalékuk pedig pénzintézethez fordulna. Megállapítható tehát, hogy a válaszadók többségének külső segítségre lenne szüksége egy váratlan kiadás kezelésében (7. ábra).

Tovább kutatva a megélhetéssel összefüggő kérdést, a jövőbeli anyagi helyzetre vonatkozó meglátások változóak. Arra a kérdésre, hogy milyen lesz az anyagi helyzetük egy év múlva, a válaszadók 38 százaléka mondta, hogy változatlan, 24 százalékuk szerint rosszabb lesz és szintén 24 százalékuk szerint pedig jobb. 9 százalékuk szerint sokkal rosszabb lesz, és elenyésző, 5 százalékuk szerint pedig sokkal jobb. Azok, akik azt a választ adták, hogy változatlan, legalább szakmával rendelkeznek, a legtöbbjük dolgozik, vagy bejelentett, vagy nem bejelentett munkát végez, vagy közfoglalkoztatott. Akik azt a választ adták, hogy sokkal rosszabb lesz, alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek és a háztartásban gyermek születése miatt csak egy kenyérkereső van jelenleg. Ahol azt a választ adták, miszerint sokkal jobb lesz az anyagi helyzetük, két rendszeresen dolgozó kereső van a családban. Akik azt nyilatkozták, hogy rosszabb anyagi helyzetük lesz alacsony iskolai végzettségűek és legtöbbjüknek nincs rendszeres munkabérből származó jövedelme. Érdekes viszont, hogy a párjuknak van munkahelye. Végül azok, akik jobbnak ítélték az egy éven belüli anyagi helyzetüket, többségük szintén alacsony iskolai végzettségű, bejelentve vagy nem bejelentve dolgoznak. Párjaik pedig vagy gyermekgondozási ellátásban részesülnek vagy maguk is dolgoznak (8. ábra).

8. ábra. Milyen lesz az Önök anyagi helyzete egy év múlva?

Forrás: a 2022-es faluszemináriumi kutatás háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérése alapján saját szerkesztés

9. ábra. „Átányon nagyobb a jólét, mint a környék többi településén” állítás értékelése (1-től 5-ig terjedő skálán)

Forrás: a 2022-es faluszemináriumi kutatás háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérése alapján saját szerkesztés

A jólét és annak megélése is egy indikátora lehet annak, hogy az átányi fiatalok hogyan látják a megélhetési, boldogulási lehetőségeiket. A 9. ábrán láthatjuk, hogy azzal az állítással, miszerint Átányon nagyobb a jólét, mint a környék többi településén a fiatal válaszadók 29 százaléka egyáltalán nem ért egyet, de 28 százalékuk is csak kettes értékelést adott. 33 százaléka a fiatal válaszadóknak egyet is ért meg nem is, míg pusztán 5-5 százalékuk nyilatkozott pozitív egyetértésről. Itt felmerül az a kérdés, hogy van-e egyáltalán információjuk ezeknek a fiataloknak a környező településekről azon kívül, amit akkor látnak, amikor esetlegesen munkába ingáznak vagy vásárolni mennek a környező településekre (9.ábra).

Intézményes válaszok

Átányon számos olyan lehetőség áll a nehezebb sorsú, alacsony jövedelmű háztartások rendelkezésére, amelyek segíthetnek az anyagi nehézségeik enyhítésében, a gyermekek ellátásában és esetlegesen akár jövedelmi forrást is jelenthetnek. Ilyen az Ötvöstábornok utcában működő Csillagpont és Csillagház, a Jelenlét Pont, a Fél Edit Közösségi Ház, a szociális startmunka program, a mezőgazdasági startmunka program, valamint a közmunka program. Tanulmányom ezen fejezetében a településen készített interjúk alapján mutatom be a településen működő lehetőségeket, amelyek segíthetnek a helyi fiatalok boldogulásában.

A településen 2020. július 1-től a Felzárkózó Települések Program keretében, a Magyar Református Szeretetszolgálat fenntartásával üzemel a Jelenlét Pont, amely egyfajta helyi humánszolgáltató szerepet tölt be. A Jelenlét Pontnak igen színes a szolgáltatási palettája, amivel igyekeznek segíteni a helyi, nehezebb sorsú embereket. Ilyen például a gyermekek fejlesztése, jogi tanácsadás, de a munkaerőpiaci elhelyezkedésben is nyújtanak segítséget. Van ugyanis egy munkaerőpiaci mentoruk, aki munkaajánlatokat szerez és segíti őket önéletrajzírással is. A vezető elmondása szerint a téli hónapok a lehezebbek, mivel alig akad olyan munka, ahol el tudnának helyezkedni. Alacsony iskolai végzettségük pedig megnehezíti az elhelyezkedést, valamint az esetleges képzéseken való részvételt is akadályozza. A családokkal családmentorok is foglalkoznak, akik kijárnak a családokhoz, de a családoknak is van kapcsolattartási kötelezettsége. (Részletek a szervezet működéséről Bálint 2023 tanulmányában olvasható)

A fiatalok életútja a falvakban mindenkinél ugyanúgy kezdődik, tehát az adott fiatal a jelzőrendszeren keresztül megjelenik a szociális rendszerben. A vezető elmondása szerint a fiatalok életében akkor kezd el több probléma kialakulni és felszínre kerülni, amikor elhagyják a kis- és nővőgyermekkor. A lányok inkább anyák akarnak lenni, a fiúk apukák, mert a környezetükben ezt a példát látták. Sok, az oktatási rendszerből lemorzsolódó fiatal van a településen, amelyet követően segédmunkás vagy közmunkás lesz belőlük, gyermeket vállalnak, de arra is van példa, hogy szerhasználók lesznek, csellengenek. Persze az ellenkezője is előfordul, tehát, hogy dolgoznak és a tanult szakmájukban helyezkednek el. Aki jómódú fiatal, az általában elvándorol és nem tér vissza, mert nincs számára megfelelő munkalehetőség a településen. Aki család vagy mezőgazdasági tevékenység miatt nem kötődik Átányhoz, azok szintén elvándorolnak. Az elvándorlás úticéljainak az intézmény vezetője Debrecent, Pestet, Szegedet és Szolnokot jelölte meg.

Egy, a településen dolgozó gyógypedagógussal is sikerült beszélmem, aki a helyi tankerület által fenntartott általános iskolában végzi munkáját. Őt is megkérdeztem arról, hogy mi egy fiatal útja a faluban. Az ő válasza annyiban eltért, hogy szerinte itt mindenki hátrányos helyzetű és épp ezért nem feltétlen kell különválasztani az életutakat az alapján, hogy valaki egy szegényebb vagy egy gazdagabb családból jön. Elmondása szerint ugyanis, ha a családnak van pénze, akkor sem feltétlen van jólét és az itt élő fiatalok hátránnyal indulnak az életben. Sok családból hiányolja a hátrányok felismerésére és leküzdésére irányuló mentalitást, gondolkodásmódot. Ennek ellenére elmondta, hogy ha valaki jobb anyagi háttérrel rendelkező családból származik, akkor inkább a református egyház által fenntartott helyi iskolába jár. Többsége ezeknek a gyermekeknek leérettségizik, és ha a szülő is arra törekszik, akkor esélyük van az egyetemekre való bejutásra, habár nem az ország legjobb egyetemeiről van szó. Ha egy adott fiatal viszont szegényebb sorsú családból jön, akkor a tankerület által fenntartott állami iskolába jár, ahonnan általában szakképző iskolába, szakiskolába megy tovább. Jellemző viszont erre a csoportra a kisiklott életpálya. A gyógypedagógus szerint esélytelen bekerülniük érettségit adó intézménybe, amennyiben a gyermek nem ismeri fel a tehetségét és nem tudja mérlegelni a lehetőségeit. Tipikus még, hogy ha el is kezdenek kitanulni egy szakmát, kevesen csinálják végig. Az iskolában alacsony szintű

tehetséggondozás történik és legfőképp a tanárokon múlik annak léte és minősége. Működik ugyan pályaorientációs tanácsadás, valamint mentorprogram az iskolában, de egyébként minden a tanárok aktivitásától függ, mert nincs egy központi, átfogó program. (További részletek olvashatóak Bogárdi 2023. évi tanulmányában)

Az interjú során a szülőkkel való kapcsolat milyenségére is rákérdeztem. Gyakori a probléma. Nemcsak azért, mert sokasodó és szinte állandó a magatartási probléma, a drog jelenléte. A pedagógusra nem csak az ismeretek átadása hárul feladatként. A hátrányok csak fokozódnak, ha sérült a gyermek, mert általában nem jut el kezelésre és így nem kap megfelelő fejlesztést. Persze azt is hozzátette, hogy az a szülő, aki már jobb helyzetben van, támogatja gyermekét, de ez ritkábban fordul elő.

Természetesen pozitív töltetű kapcsolatok is vannak, de azok ritkábbak. A megkérdeztem az eltérő gondolkodásmódot tartja a legnagyobb akadálnak és szerinte gyakori, hogy a szülő visszafogja, visszarántja a gyermeket. Sok esetben ugyanis a szülő nem foglalkozik a gyermekekkel, elhanyagolják őket, ezért keményen kell fellépni velük szemben, a gyermekek védelme érdekében. Volt már arra is példa, hogy egy gyermek ösztöndíjat nyert és az édesanyja szenvedélybetegsége miatt azt alkoholra költötték, vagy épp a családi kasszába került az összeg. A szakirodalom által megemlített pénz/munka a tanulás helyett szemlélet megjelenik az átányi családoknál is.

A településen, az Ötvöstábornok utcában működik egy tanoda is, ahol az egyik munkatárssal beszélgettem. Ő is, hasonlóan az előző két interjúalanyhoz, elmondta, hogy a településen nagy az általános iskolai lemorzsolódás a fiatalok körében. A fiatalabb gyermek esetében, miképp a gyógypedagógus is megfogalmazta, a tanoda dolgozója is kiemelte problémaként az otthoni játékok hiányát. Egyetértett abban, hogy a szülői bevonódást növelni kell, ugyanis többször, a gyermek akarata ellenére sem hozzák el a szülők őket, szerinte nincs meg részükről a kellő érdeklődés. Ha pedig mégis, akkor a tanodába járás feltételeként támasztják a jó jegyek megszerzését. Gondot jelent még, hogy a település messzebb, kintebb eső területeiről nem járnak be, inkább csak a tanoda környékéről. Azok a helyi fiatalok pedig, akiknek már van gyermekük, szintén nem hordják őket, nincs kapcsolódásuk a tanodával. Ettől függetlenül van 12 gyermek, akiket állandóan számítanak az intézményben. Pozitívnak tartom, hogy a tanoda az Ötvöstábornok utcában van, amely a település szegregált területe. Tanulnak velük, utána játszanak, valamint programokat is igyekeznek nekik szervezni, pl. kirándulásokat. A hatékony eljutást viszont erősíteni kellene, mert azáltal több gyermeket és szülőt tudnának bevonni a tevékenységükbe.

A fiatalok munkaerőpiaci kapcsolódásáról és a helyi lehetőségekről a polgármestert is kérdeztem. Kíváncsi voltam arra is, hogy milyen különbségek vannak a mostani fiatalok és szüleik között a munkaerőpiaci lehetőségek terén. A polgármester ezzel kapcsolatban elmondta, hogy régen a településen mindenki önálló gazda volt, majd amikor a termelészövetkezeteket bevezették, az 50 holdnál nagyobb gazdák eltűntek a mezőgazdaságból, mert mindent elvettek tőlük. Mikor a településen működő nagy termelészövetkezet megszűnt, két kis szövetkezet alakult, de ezek nem voltak sikeresek. Rendszerváltás után pedig probléma volt, hogy a munkáltató nem akarta bejelenteni a munkavállalókat. A szülők, esetenként nagyszülők, így inkább a termelészövetkezetekben dolgoztak, míg a gyermekek, unokák már az iparban helyezkednek el.

Ma a településen az elhelyezkedési lehetőségek limitáltak. Közigazgatásilag nem tartozik a településhez nagy méretű, önálló mezőgazdasági üzem. A polgármester elmondása szerint viszont a foglalkoztatás szempontjából nem feltétlen jelentene előnyt, ha kerülne a településre nagy üzem, mert nincs garancia arra, hogy helyi embereket foglalkoztatna. Az álláskereső a településen zömében fiatal, aluliskolázott, jó kézügyességű nők. A polgármester szerint nekik a gyermeknevelés miatt olyan munkavégzési lehetőség kell, ami helyben van és rugalmas, valamint végezhetik alacsony iskolai végzettséggel is és esetleg kézügyességet igényel.

A településen működik közmunka program, amely által az önkormányzat a legnagyobb foglalkoztató Átányban. (Részletek olvashatóak Ritter–Erdélyi 2023 tanulmányában). Azt is hozzátette a polgármester, hogy ma már havonta lépnek ki a közmunkaprogramból azért, mert a nyílt munkaerőpiacon munkát tudnak vállalni. Megemlítette még, hogy a frissen végzettek is sokszor a helyi közmunkaprogramban kezdik karrierjüket. Másik lehetséges munkahely még a fiataloknak az erdőteleki SBS vasipari üzem.

A fiatalok jó része azonban közmunkában és az építőiparban dolgozik. Szerinte nem jellemző a külföldi munkavállalás. A településen jelen vannak a jövedelmi egyenlőtlenségek, amelyek a polgármester elmondása szerint még a szocializmusból maradtak meg. A legnagyobb jövedelemmel a településen az építőiparban dolgozók rendelkeznek. Ezeket a kérdőíves kutatás eredményei is alátámasztják.

Fejlesztési lehetőséget a különböző felzárkóztató programokban lát, úgy, mint a felzárkóztató települések program. A jelenlét pont is említésre került, mint felzárkóztató, hátránykompenzáló intézmény. A jövőbeli, rövid távú fejlesztési tervek között szerepel a gyermekellátó intézmények fejlesztése, annak érdekében, hogy ne szenvedjenek hátrányt az átányi gyermekek a városiakkal szemben. A többi interjúalanyt követve ő is megemlítette a lemorzsolódást, mint nagy problémát.

A Gondozási Központ egyik munkatársával is volt szerencsénk beszélni, spontán interjú keretében. Tőle megtudtuk, hogy a civil szervezetek, akik esetleg a célcsoportom helyzetén javíthatnának, nem funkcionálnak kellő mértékben. Ennek egyik fő okaként a forráshiányt említette. 11 szervezet működik a településen, akik – amennyiben aktívak - főként a hagyományőrzést, közösség-szervezést helyezik a fókuszba. (A civil szerveződésről bővebben Gerencsér 2023. tanulmányában olvashatunk.) A településen működik még a helyi Roma Nemzetiségi Önkormányzat, azonban mint azt a polgármestertől és a Gondozási Központ kollégájától is megtudtam, több, mint 10 évnyi inaktivitás után sikerült csak újjászervezni, így 2019 óta tevékenykednek ismét. Azonban sem az országos, sem a megyei önkormányzattal nem tudták még felvenni a kapcsolatot és nem töltöttek be aktív, közösségformáló szerepet a település életében.

Összefoglalás

Átányban halmozottan jelennek meg a szociális problémák. A legtöbb megkérdezett fiatal szerint nem könnyű jól fizető állást találni a községben, ezért kénytelenek más településre ingázni. Ezt egyrészt a kapott adatok is alátámasztják, hiszen azok, akik azt a választ adták, hogy rendszeresen dolgoznak, többnyire nem Átányon teszik azt. Másrészt az interjúk során is többször elhangzott a munkalehetőségek hiánya, valamint az is kiderült, hogy a településen az önkormányzat a legnagyobb foglalkoztató a közfoglalkoztatáson keresztül. Anyagi helyzetüket illetően a megkérdezett átányi fiatalok családjának legtöbbször nagyjából ki tud jönni a rendelkezésre álló jövedelemből. Az is megmutatkozott azonban, a rosszabb jövedelmi helyzettel rendelkező válaszadók főként cigány származásúak, többnyire nyolc általános végzettséggel rendelkeznek és főként egy személy a kenyérkereső a családban.

Az interjúkból kiderült, hogy Átányon nagy problémát jelent az iskolai lemorzsolódás, amely sok esetben szülői elhanyagolással, iskolába járás helyett munkavállalással és/vagy családalapítással párosul. Ezután pedig a fiatalok már nem feltétlen ülnek vissza az iskolapadba, hanem közfoglalkoztatottak lesznek vagy más, alacsony státuszú munkát végeznek. Másik nagy kihívás a drog és annak terjedése, már egészen fiatal kortól kezdve, amely mintegy megküzdési mechanizmus van jelen a gyermekek és fiatalok életében.

Átány igyekszik kihasználni a pályázati lehetőségeket, melynek kapcsán már számos lehetőség nyílt olyan intézmények felépítésére és üzemeltetésére, amelyek a hátrányos helyzetű háztartásokat szolgálják és amelyek segíthetnek az anyagi nehézségek enyhítésében és a gyermekek ellátásában, képzésében. Ilyen a Jelenlét Pont, a tanodaként működő Csillagház vagy a munkát adó közfoglalkoztatási programok. A településen azonban nem működik olyan civil szervezet, amelyhez a fiatalok csatlakozni tudnának és amely aktív közösséggé formálhatná őket, segítve őket ezzel.

Irodalomjegyzék

- Bálint Cs (2023): Társadalmi szükségletek és megoldások, innovációk Átányban. *Acta Regionis Rurum*, 17: 108–121.
- Bogárdi T. (2023): A helyi oktatás, szociális és egészségügyi ellátórendszer vizsgálata Átányban. *Acta Regionis Rurum*, 17: 38–49.
- Czibere I. – Molnár É. (2016): Mélyszegénységben élő fiatal nők munkaerőpiaci és párválasztási perspektívái elzáródott vidéki térben. Egy magyar–román határ menti zsákfalú esete. *Erdélyi társadalom*, 14(1): 165–190. <https://www.researchgate.net/publication/311375645>
- Czibere I. (2019): Az alacsony státuszú, szegénységben élő falusi fiatalok immobilitásának okai. *Metszetek*, 8(3): 133.
- Csoba J. (2019): Hol dolgoznak a falusi fiatalok? Kötődéstípusok és foglalkozási karakterek. *Metszetek*, 8(3): 55–85. <https://doi.org/10.18392/metsz/2019/3/3>
- Domokos T. – Kántor Z. – Pillók P. – Székely L. (2021): *Magyar Fiatalok 2020 - Kérdések és válaszok - Fiatalokról, fiataloktól*. Budapest, Társadalomkutató Kft.
- Fazekas A. – Nagy Á. – Monostori K. (2016): „Bú,baj,bánat messze szalad!” – Életesemények, problémák, mobilitás, migráció In: Nagy Ádám (szerk.): *Margón kívül – magyar ifjúságkutatás 2016*. Budapest, Excenter Kutatóközpont, pp. 315–349.
- Fejes J. B. – Szűcs N. (2018): Az oktatási integráció ügye a 2010-es évek végén In Fejes József Balázs és Szűcs Norbert (szerk.): *Én vétkem*. Szeged, Motiváció Oktatási Egyesület, pp. 11–30.
- Gerencsér I. (2023): Közösségi attitűd, civil szervezet és szerepük Átányban. *Acta Regionis Rurum*, 17: 85–96.
- Gyukits Gy. – Karlovitz J. T. – Papp Z. A. (2015): A középsíkola-választás szociális háttere a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei nyolcadikos tanulók körében. *Szellem és Tudomány*, (3–4): 40–65.
- Husz I. – Kopasz M. – Rácz A. (2020): A szegénységben élő gyermekes családok társadalmi mobilitásának esélyei a családsegítő szakemberek szemszögéből. *Esély*, 31(4): 32–53.
- Husztai É. (2019): A hazai pálya előnye. A társas kapcsolatok szerepe a falusi fiatalok immobilitásában. *Metszetek*, 8(3): 23–54. <https://doi.org/10.18392/metsz/2019/3/2>
- Karlovitz J. T. (2017): Pályaválasztási döntéshozatal Halmozottan hátrányos Helyzetű Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Fiatalok körében = Career Decision-Making Among Disadvantaged Youngsters in Borsod-Abaúj-Zemplén County, Hungary. *Taylor*, 9(4–3.):11–17.
- Nagy E. – Timár J. – Nagy G. – Velkey G. (2015): A társadalmi-térbeli marginalizáció folyamatai a leszakadó vidéki térségekben. *Tér és Társadalom*, 29(1): 35–52. <https://doi.org/10.17649/TET.29.1.2680>
- Nagy G. (2019): Ellátás és ellátatlanság – köz- és piaci szolgáltatások területi-települési egyenlőtlenségei a vidéki Magyarországon. *Földrajzi Közlemények*, 143(2):124-143. <https://doi.org/10.32643/fk.143.2.3>
- Radó P. (2018): A közoktatás szelektivitása, mint a roma szegregáció általános kontextusa. In Fejes József Balázs és Szűcs Norbert (szerk.): *Én vétkem*. Szeged, Motiváció Oktatási Egyesület, pp. 31–55.

- Ritter K-Erdélyi D. (2023): A mezőgazdaság helyzete és szerepe Átányban. *Acta Regionis Rurum*, 17: 66–87
- Szikra D. (2018): Távolodás az európai szociális modelltől – a szegénység társadalompolitikája. *MAGYAR TUDOMÁNY*, 179(6): 858–871.
- Várad M. M. (2015): A túlélés és a társadalmi betagozódás között: szegénység, kirekesztettség és kapcsolatrendszerek. In Virág T. (szerk.) *Törésvonalak. Szegénység és etnicitás vidéki terekben*. Budapest: Argumentum, pp. 44–67.
- Vida A. (2016): A hátrányos helyzetű és pályakezdő fiatalok munkaerő-piaci esélyei Jánoshalmán. In Jancsák Csaba & Krémer Andás, szerk. *Kisvárosi fiatalok, kisebbségek, új sebezhetőségek*. Szeged: Belvedere Meridionale, pp. 28–39.
- Virág T. (2010): Kirekesztve Falusi gettók az ország peremén. első szerk. Budapest: Akadémiai Kiadó.

1. kép. Nagycsaládos utcakép

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International license:
CC-BY-NC-ND-4.0.

A cikkre a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik: CC-BY-NC-ND-4.0.